

UOT 65.011

<https://doi.org/10.30546/678209.2025.01.042>

İDARƏETMƏNİN AVTOMATLAŞDIRILMASI (KASSA SİSTEMİ)

Aslanbəy Yeganə Rüşət

Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti

yegiaslanbey@gmail.com

Xülasə. Məqalə idarəetmə sistemlərinin avtomatlaşdırılmasına, informasiya resurslarının elektronlaşmasına həsr olunub. Məqalədə Kassa sisteminin proqram təminatı yaradılıb.

Açar sözlər: İdarəetmə sistemi, elektronlaşma, sistemin avtomatlaşdırılması, kassa proqramı.

Giriş. Avtomatik idarəetmə sistemləri və ya AİS (ASU) - (ing. Automated management system) – ASU riyazi metodların, texniki vasitələrin və mürəkkəb obyekt və ya qarşıya qoyulmuş məqsədə uyğun olaraq prosesin rəşional idarə edilməsini təmin edən təşkilati komplekslərin yığıdır. Avtomatik idarəetmə sistemlərinə daxildir: informasiya, texniki və riyazi təminat daxil edilmiş əsas hissə və idarə etmənin konkret funksiyasını avtomatlaşdırən əlaqəli proqramlar aid edilən funksional hissə.

Avtomatik idarəetmə sistemi (AİS) – idarə olunan obyektin işləməsinə kömək edir və ya yaxşılaşdırır. Çox hallarda köməkçi AİS əməliyyatları da (işə salma, dayandırma, nəzarət, sazlama və s.) avtomatlaşdırılır. AİS əsasən hər hansı bir istehsalın və ya başqa kompleksin tərkibində işləyir. AİS-in idarə məqsədi, idarə konturu və siqnalların verilmə üsuluna görə səciyyəəndirilir. İlkin olaraq AİS-in qarşısında duran məsələ idarə zamanı verilmiş parametrlin müəyyən qanunauyğunluqla dəyişməsinin təmin etməkdən ibarətdir. Bu sinifdən olan idarəetmə sistemləri arasında avtomatik tənzimləmə sistemləri - ATS fərqlənirlər. ATS sistemləri idarə olunan parametrlin qiymətinin sabit saxlanması, əvvəlcədən hazırlanmış proqramla idarəetmə sistemi, idarə proqramı əvvəlcədən məlum olmayan izləyici sistemlər kimi bölünür. Sonralar idarəetmə məqsədi keyfiyyət göstəriciləri ilə əlaqələndirilməyə başladı. Keyfiyyət göstəricilərinin həddinə (kiçik və ya böyük) tələblər qoyulur. Bunun üçün adaptiv və özütənzimlənən sistemlər işlənməşdir. →Özütənzimlənən sistemlərdə idarə olunan parametrlin qiyməti əldə olunana qədər prosesin giriş parametrləri dəyişdirilir. Ən çox yayılmışlar prosesdə əldə olunmuş çıxış informasiyalarının analizi əsasında öz alqoritmini yaxşılaşdırən →özöyrənən sistemlərdir.

Adaptiv AİS sistemləri avtomatik ya da qeyri-avtomatik axtarış şəraitində optimal rejimlərdə işləyə bilirlər. Prosesin gedində yaranan həyacanlanmanın kompensasiyası idarə sisteminin konturundan asılı olaraq yerinə yetirilir. Açıq konturlarda idarə üçün prosesdən siqnal daxil olmur. İdarəetmə əvvəlcədən məlum proqrama uyğun icra olunur. Qapalı konturlarda isə prosesin çıxış parametrlərinə nəzarət nəticəsində əldə edilən siqnallarla işləyən əks əlaqə mövcuddur. Bu halda həyacanlanma əks əlaqəyə uyğun kompensasiya edilir. Eyni zamanda bir-biri ilə qarşılıqlı təsirdə olan çoxlu sayda parametrlərin idarə olunması çox əlaqəli idarə sistemlərinin köməyi ilə həyata keçirilir. Ən sadə avtomatik idarə sistemi şəkildə verilmişdir. Bu, 18 əsrdə ingilis mühəndisi Vattın ixtira etdiyi, mühərrikin dövrlər sayının tənzimlənməsi üçün tətbiq edilən mərkəzdənqaçma tənzimləyicisidir.

İdarəetmə prosesi bilavasitə informasiyanın çevrilməsi ilə bağlıdır. Ona görə də avtomatlaşdırılmış sistemlərdə informasiya təminatının təşkili xüsusilə vacibdir. İnformasiya təminatı sisteminin qurulması bir sıra amillərdən asılı olmaqla vahid informasiya fondunun yaradılmasını, göstəricilərin və sənədlərin sistemləşdirilməsi və unifikasiya edilməsini,

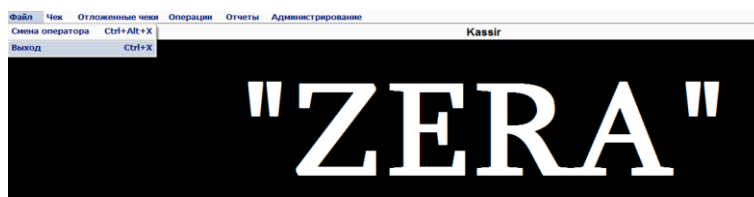

məlumatların formalizə edilmiş təsviri vasitələrinin işlənilib hazırlanmasını və s. nəzərdə tutur. Butun bunlar həll edilən məsələlərdən butövlükdə iqtisadi sistemin quruluşundan, idarəetmə funksiyalarının tərkibindən, informasiyanın çevrilməsi üsullarından, informasiyanın təqdim olunma formalarından və məlumatların təsviri üsulundan asılı olmaqla informasiya təminatının yaradılmasının murəkkəb və çox cəhətli bir iş olduğunu xarakterizə edir. İnformasiya təminatı dedikdə, AİS-də istifadə edilən sənədlərin və informasiya massivlərinin unifikasiya edilmiş sistem, texniki-iqtisadi informasiyanın təsnifatı və kodlaşdırılmasının vahid sisteminin məcmusu başa düşülür. İnformasiyanın işlənməsinin avtomatlaşdırılması sistemləri yaradılan zaman idarəetmə sistemində mövcud olan informasiya sisteminin öyrənilməsinə xüsusi diqqət yetirilmişdir. Texnoloji baxımdan idarəetmə prosesi əsasən iki hissədən informasiya prosesindən və idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsindən ibarət olan bir proses kimi tədqiq edilə bilər. İdarəetmə prosesində iri həcmli müxtəlif texniki əməliyyatlar yerinə yetirilir və məhz bu proses kompüterləşdirmə və avtomatlaşdırma obyekti kimi özünü göstərir.

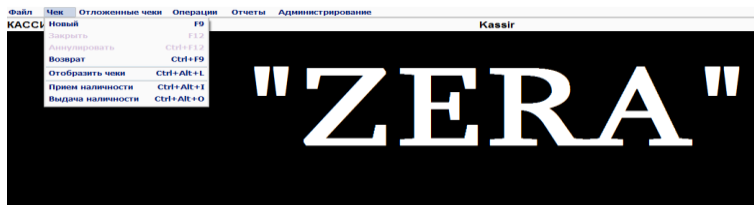
İdarəetmənin informasiya prosesi dedikdə, informasiyadan ibarət olan idarəetmə əməliyyatlarının məcmusu başa düşülür. Həmin əməliyyatlar idarəetmə qərarlarının formalaşması; idarəetmə funksiyalarının reallaşdırılması üçün zəruri nəticə informasiyanın alınması məqsədi ilə ilkin məlumatların yığılması və işlənməsinə istiqamətləndirilir. İnformasiya prosesi idarəetmə proseslərinə nail olmaq üçün, idarəetmə obyektinin fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması və inkişaf etdirilməsində informasiya resurslarını hərəkətə gətirdiyi bir proses kimi qiymətləndirilir. İnformasiya üzərində aparılan əməliyyatlar müəyyən məsələlərin həlli ilə əlaqədar olduğuna görə bu məsələlər də informasiya məsələləri adlandırılır.

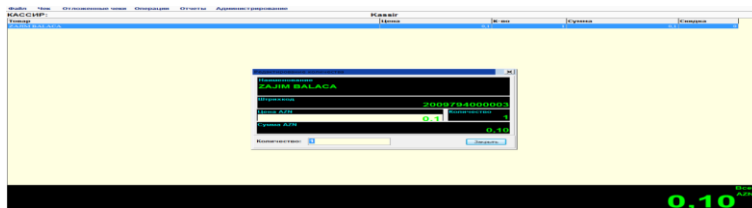
Şəkil 1. Kassa programına giriş.

Şəkil 2. Programdan çıxış və user dəyişikliyi.

Şəkil 3. Çek çıxarışı.

Şəkil 4. Malın ştrix koduna görə sistemdə görünməsi.

Mövzunun aktuallığı. Yeni bir sistemin uğurla həyata keçirilməsi yalnız texniki qurğudan asılı deyil, sistem də köhnə prosedurları əvəz etmək üçün kifayət qədər yaxşı tətbiqləri də dəstəkləməlidir. Bu, hər iki tərəfin – sistem və istifadəçilərin bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəsini daha yaxşı təmin edir.

Tədqiqatın məqsədi. Məqsədə nail olmaq üçün predmet sahəsi araşdırılmış və aşağıda göstərilən əsas məsələlərin həlli yollarının tapılması ön plana çəkilmişdir:

- Kassa proseslərinin administrasiyasını yaratmaq;
- Mağaza-kassa sistemində məhsulların bazaya daxil olması təmin etmək;
- Ştrix kod əsasında məhsulun bazada axtarışı;
- Geri qaytarma və dəyişiklik proseslərinin yerinə yetirmək;
- Günlük və ya aylıq yekun hesabatlara baxmaq;
- Məhsul bitdikdə sayının sistemdə sıfırlanması.

Tədqiqatın obyektı: Kassa proqramı.

Tədqiqat metodu. Nəzəri təhlil xüsusi ədəbiyyatlara və internet saytlarına, müqayisəli təhlil isə mövcud kassa sistemlərinə əsaslanır.

Materiallar və müzakirələr.

Dərslərdə göstərilir:

- Proqramlaşdırmanın əsasları;
- Kodların yazılışı, sintaksis səhvlər;
- Debug əməliyyatı;
- Destkop üzərində əməliyyatlar;
- else, if, else if şərti operatorlarının işlənmə qaydası;
- Dövrü operatorlar haqqında.

Məqalədə elektron qeydlərin faydasından danışılır. Aşağıda sadalanan imkanlar nəzərdən keçirilir:

- elektron qeydlər portativ və əlçatan olur;
- onları eyni anda bir neçə şəxslərə göndərmək mümkündür;
- qeydiyyat zamanı səhvlərə yol verilməsini minimumlaşdırır;
- avtomatlaşdırılmış prosesləri istifadə və idarə edə bilən işçi heyətinin olması;
- elektron informasiya daşıyıcılarını mühafizə etmək, təhlükəsizlik sisteminin yaradılması və istifadəçilərə çatdırılması;
- daxil edilmək üçün bütün yazılı məlumatların elektronlaşdırılması;
- kadrlara «CRM»-lə işləməyi tədris etmək üçün treninqlərin keçirilməsi;
- elektron məlumat bazasının yaradılması;

Nəticə. Proqram vasitəsilə sistemə yeni məhsulun əlavə edilməsi, məlumatların redaktə edilməsi və ya bazadan silinməsi, gündəlik və istənilən aralıq tarixlərində gəlirin miqdarının sistemdə yoxlanılması və yeni proqram istifadəçiləri üçün təhlükəsizlik şifrəsinin yaradılması və bərpası, məhsul qeydiyyatının aparılması, məlumatların qaytarma və dəyişiklik

üzrə redaktəsi yerinə yetirilir.

Tədqiqat işinin yeniliyi: Müasir dövrdə mağaza, xəstəxana və digər yerlərdə ödənişin həyata keçirilməsi avtomatlaşdırılmış sistemlərlə mümkün olur.

Tədqiqat işinin tətbiqi əhəmiyyəti: Müasir dövrdə idarəetmənin avtomatlaşdırılması xüsusi proqramlarla həyata keçirildiyindən yaratmış olduğum kassa sisteminin əhəmiyyəti çoxdur.

Tədqiqat işinin iqtisadi səmərəsi: Yaratmış olduğum proqram səmərəli və əlverişlidir.

ƏDƏBİYYAT

- 1) Капп, Д., Лебень, Д. Техника программирования для ИМС – М.:Финансы и статистика, 1983.
- 2) Qurbanov, A.İ., Məmmədov, E.M., Hüseynova, A.S. Kompüter texnikası və proqramlaşdırma - Bakı: - "Təhsil" NPM, 2010.
- 2) Информация о регистрируемых программных средствах. Мультимедиа. стр.51-67.
- 3) Стенли Б. Липпман, Жози Лажойе, Барбара Э.Му «Язык программирования C++.
- Базовый курс», Учебник- СП.б.: Корона принт, 2010
- 4) Артаманов, Б.Н., Брякалов, Г.А., Гоффман, В.Г. и др. Основы современных компьютерных технологий СП.б.: Корона принт. 1998.- 448 с.
- 5) Информатика. Базовый курс. Учебник для вузов – СП.б.: Питер, 2001.- 640 с.

Автоматизация управления (Кассовая Система)

Асланбек Е.Р.

РЕЗЮМЕ

Аннотация. Он посвящен автоматизации систем управления статьями, электронной обработке информационных ресурсов. В статье содержится программное обеспечение для системы Cashback.

Ключевые слова: Бизнес-система, электронная система, автоматизация системы, кассовая система.

Automation of management (Cash System)

Aslanbay Y.R.

SUMMARY

It is devoted to the automation of article management systems, electronicization of information resources. The article contains software for the Cashback System.

Keywords: Business system, electronic system, system automation, cash system.

Redaksiyaya daxilolma 15.05.2024

Çapa qəbul olunma 12.12.2024

